

Кошалиева А.К., Эшимканова А.К.

**ЖАШ МУУНДАРДЫ МЕКЕНЧИЛДИККЕ
ТАРБИЯЛООДОГУ АЙРЫМ СОЦИО-ПСИХОЛОГИЯЛЫК
КӨЙГӨЙЛӨР ЖАНА АНЫ ЧЕЧҮҮНҮН ЖОЛДОРУ**

Кошалиева А.К., Эшимканова А.К.

**СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ
ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ МОЛОДОГО
ПОКОЛЕНИЯ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ**

A.K. Koshaliev, A.K. Eshimkanova

**SOCIO-PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF
PATRIOTIC EDUCATION OF THE YOUNGER GENERATION
AND WAYS TO SOLVE THEM**

УДК: 316.34/35

Берилген илимий макалада авторлор тарабынан жаш муундарды заманбап мекенчилдикке тарбиялоодогу айрым социо-психологиялык көйгөйлөр жана аны чечүүнүн жолдору тууралуу өкмөткө улуттук стратегиялык программаны кабыл алуу сунушталган, ошондой эле бул маселелерди чечүү кесиптик билим берүү менен түздөн-түз байланышкан. Жогорку билим берүүнүн ушул этабында адистерди даярдоо жүргүзүлөт жана аларды кесиптик билим берүү менен бирге мекенчилдик ой жүгүртүүсүн калыптандыруу талап кылынат. Ушуга байланыштуу орто мектептеги жана кесиптик жана жогорку окуу жайларында филологиялык эмес багыттагы адистерди мамлекеттик тилде кесиптик даярдоону камсыз кылган бөлүмдөрдү түзүүнүн зарылчылыгы пайда болууда. Акыркы жылдары илимдин ар кандай тармактары боюнча бир катар терминологиялык сөздүктөр да түзүлгөн, бирок тилекке каршы алар кеңири колдонулбай келет. Ошондуктан Программда иштин кесиптик чөйрөлөрүндө мамлекеттик тилдеги атайын жигердүү көп колдонууга туртку берген механизмдерди киргизүү каралган. Чындыгында Кыргызстандагы мектеп окуучуларынан тарта, жогорку окуу жайларынын студенттерин мекенчилдикке тарбиялоодо жана мамлекеттик тилди окутууда бүгүнкү күндөгү абдан актуалдуу маселелердин бири болуп мамлекеттик тилди жогорку денгээлде өздөштүрүү болуп саналат. Мамлекеттик тилди билүү Кыргыз Республикасынын ар бир жаранынын парзы жана милдети болууга, анын коомдук турмушка активдүү катышуусун жана атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн аныктаган стимул болууга тийиш.

Негизги сөздөр: мекенчил, салттуу өнөр, нарк, себеп, шылтоо, тарбиячы, жолдомо, жүрүм, турум, салт-санаа.

В представленной научной статье авторы предлагают правительству принять национальную стратеги-

ческую программу о некоторых социально-психологических проблемах современного патриотического воспитания молодого поколения и путях их решения. Одной из наиболее актуальных на сегодняшний день проблем в патриотическом воспитании и обучении государственному языку студентов высших учебных заведений, начиная со школьников в Кыргызстане, является высокий уровень освоения государственного языка. Отдельные подходы и национальные традиции в укреплении государственного языка в патриотическом воспитании молодежи будут заложены в основу проекта Национальной программы. Статья посвящена проблеме государственного языка и воспитания молодежи в духе патриотизма. Предлагается проект Национальной программы по укреплению государственного языка и патриотическому воспитанию молодежи, в котором рассматриваются методы воспитания, традиции и обычаи кыргызского народа. На самом деле, одной из наиболее актуальных на сегодняшний день проблем в патриотическом воспитании студентов высших учебных заведений и обучении государственному языку в Кыргызстане является высокое освоение государственного языка. Знание государственного языка должно стать долгом и обязанностью каждого гражданина Кыргызской Республики, стимулом, определяющим его активное участие и конкурентоспособность в общественной жизни.

Ключевые слова: патриот, традиционное мастерство, достоинство, причина, предлог, воспитатель, путивка, поведение, традиция.

In the presented scientific article, the authors suggest the government to adopt a national strategic program on some socio-psychological problems of modern Patriotic education of the younger generation and ways to solve them. One of the most pressing problems today in Patriotic education and teaching the state language to students of higher education institutions, starting with schoolchildren in Kyrgyzstan, is the high level of development of the state language.

age. Separate approaches and national traditions in strengthening the state language and Patriotic education of young people will form the basis of the draft National program. The article is devoted to the problem of the state language and education of youth in the spirit of patriotism. The draft of the National program on strengthening of the state language and Patriotic education of youth is offered in which methods of education, traditions and customs of the Kyrgyz people are considered. The article is devoted to the problem of the state language and education of youth in the spirit of patriotism. A draft of the National Program for the Strengthening of the State Language and Patriotic Education of Youth is proposed, which examines the methods of upbringing, traditions and customs of the Kyrgyz people. In fact, one of the most pressing problems today in the Patriotic education of students of higher educational institutions and teaching the state language in Kyrgyzstan is the high development of the state language. Knowledge of the state language should become a duty and responsibility of every citizen of the Kyrgyz Republic, an incentive that determines his active participation and competitiveness in public life.

Key words: *patriotic, traditional skills, dignity, reason, for purpose, tutor, trip, behavior, traditions.*

Биз Кыргыз улуттук университетинин мугалимдери болгонубуздан соң, негизги милдет катары айрым маселелерге кайрылбай кое албадык. Улуу муундун мугалимдери көп жылдардан бери жаш муундарды мектепте, жогорку окуу жайларда окутуп, тарбиялап келебиз, өзүбүздүн да балдарыбыз, неберелерибиз бар болгондуктан, аларды тарбиялоодогу көйгөйлөр биз үчүн жанылык деле эмес. Көптөн берки тажрыйбаларыбызды иреттештирип келип, ошол топтолгон ойлордон улам, “Кеңешип кескен бармак оорубайт” деп, сиздер менен биргелешип чечип ала турган көйгөйлүү маселелерди ортого салгыбыз келди. Кыргызда “Баланы башынан” деген акылман кеп бар. Бул бекеринен чыккан эмес. Кыргыз ошо балдарын башынан бекем кармаганы үчүн мекенчил, ыймандуу болуп өскөн. Ошондуктан ата-мекени үчүн өз жанын кыйган “Чолпонбайлар” чыккан. Ошону үчүн эгемендүүлүгүбүздү сактап калалы деп, 2010-жылдагы 7-апрель баатырлары чыккан. Бирок бейкут турмушта андай болбой, жаштарыбыз токтоосуз чечүүнү талап кылган өзүнчө бир социалдык көйгөйдү жаратышууда. Демек, жаштарыбыз мекен үчүн чечүүчү учур келгенде гана мекенчил болуп чыга келбей, бейкут турмушта да ошондой сезим жан дүйнөсүндө дайыма байырлап турушун камсыз кылышыбыз керек. Ошондуктан баланы башынан, башкача

айтканда, бала бакчадан баштап, анан ар тараптан терең иштелип чыккан чаралар менен мектепте ырааттуу иш жүргүзүп, уядан учкандан кийин жогорку окуу жайларда, коомдук иштерде алардын үзүрүн көрүшүбүз керек. Демек, жалпы коомго тиешелүү бул көйгөйдүн майнаптуу чечилиши биздин иш-аракетибизге жараша болот.

Феодалдык коомду өтөбөй туруп, капиталисттик түзүлүштү түптөп кирген кыргыз эли анын оош-кыйыштарын терең аңдап биле элек болсо да, тез эле сүмбөсүнө сүңгүп кирип, өнүгүү өнүктөрүн ургаал өздөштүрө баштады. Бирок ар кандай ачылыш, жаңылык тоскоолдуксуз болбогон сыңары өнүгүү жолундагы биринчи кыйынчылык экономика тармагынан көрүндү. Бирок “көч жүрө-жүрө түзөлөт” дегендей, бул тармакта болуп жаткан жылыштар ал качандыр бир бийик сересине жетип, бакубат турмуш келеринен күмөн санатпайт. Салттуу өнөрүбүз, маданий дөөлөттөрүбүз да кыргыздын чыныгы жүзү болуу озуйпасын орундап жатат. Бирок ошолордун баарынын башаты болгон жаңы коомдун адамдары, асыресе, жаштар демократиянын чыныгы маңызын терең аңдаганга шаасы жетпей, кыргыз элинин нарк-насилини, рухун түзгөн жан дүйнөнүн аруулугун, байлыгын камсыз кылалбай жатат. “Бир карын майды бир кумалак чиритет” дегендей, жалпы жаштарга мүнөздүү болбогон мүчүлүштүктөр коомго чиркөө болууда. Мындай караганда, ар бир үй-бүлөдө төгөрөгү төп келген баланы тарбиялап өстүрүү үчүн ата-эне да, бала бакча да, мектеп да, коомчулук да күрөшүп жаткандай сезилет. Адамды түз жолго салуунун ар кандай жагдайлары Баш мыйзам жана башка жол-жоболор менен да бекемделген. Ошого карабастан кыйчалыш турмуштун кыйынчылыктары коомго жат көрүнүштөрдүн болуп калышына себепкер да, шылтоо да болуп жаткандай түрү бар. Себепкери – ар кандай теңсиз, жетишсиз турмуш менен мүнөздөлгөн социалдык көйгөйлөр. Шылтоосу - ошол социалдык көйгөйлөрдү бетке кармаган, ага таянган, атүгүл өбөктөп жатып алган жаштардын аны менен күрөшүүгө, каршылык көрсөтүүгө шаасы келбей, турмуштун шары менен кошо көмөлөнүп-жумаланып, коомдун көрөңгөсү көңдөй катмарын түзүп, “өлгөн-

дүн үстүнө - көмгөн” кылган конүмүш көрүнүштөрдү жаратып жатканында. Ушунун өзү экономикалык жардылыкка караганда алда канча коркунучтуу жан дүйнөнүн жардылыгын жаратууда. Демек, бизге окшогон окутуучулардын алдында ошол жан дүйнөнүн жардылыгын жоюу милдети турат. Эгер ошол милдетти туура өтөй алсак, азыр президент алдыбызга коюп жаткан жемкорлукка каршы күрөш алда канча натыйжалуу болот. Жаштарды тарбиялоодо алардын көз карашында жан дүйнөнүн бакубаттуулугу материалдык байгерчиликтен алдыда турарын кабылдоого жетишкенде гана үзүрлүү болот. Демек, окутуучулардын негизги милдети – тарбиялануучуларында ошол жан дүйнөнүн бакубаттуулугуна жетишүү болуп саналат. Дал ушул жерде кыргыздын алиги “баланы башынан” деген акылман кебин бетке тутуу орундуу.

Ал үчүн, **биринчи**, тарбияны үй-бүлөдөн баштоо керек деген мурдатан көнүмүш коз карашка дарыгерлер соңку кездери “баланы тарбиялоону эненин карынында жатканда, керек болсо андан мурда баштоо керек” деген оюн сапка камчы кылып алуу керек деп ойлойбуз. Анткени болочок дени сак баланын руху да сак саламат болуш үчүн болочок ата-эне балалуу болууга дене бой жагынан да, жан дүйнө жагынан да саламат даярдык менен барышы кажет, башкача айтканда, ошол жооптуу учурга жашоонун сак саламат ыңгайын башынан кечирип келиши керек. Ал эми сак саламат жашоо ыңгайы үчүн, биринчи кезекте, жаратылыштын тазалыгы керек. Андан нары тамак-аштын тазалыгы келип чыгат. Анан, албетте, болочок ата-эне рухий жактан таза болушу талап кылынат. Кыргызда бекеринен “теги жаман, теги жакшы”, деген кептер айтылбайт. Бул, биз жогоруда айткан “жан дүйнөсү бай адам гана материалдык байгерчилигин камсыз кыла алат” дегенден улам келип чыккан. Ушул жерде “акыл-эси тайкы адамдар деле бай жашап жатпайбы?” деген мыйзамдуу суроо туулушу мүмкүн. Ырас, андайлар бар. Бирок жакшылап баамдаган адамга алар ата-энесинин акчасына маарып жашагандар же огеле көп байлыкты мурастап алгандар болушу ыктымал. Болбосо жан дүйнөсү жарды адамдын ошончо мүлк тапканга акылы жетпейт да, шаасы келбейт. Демек, бул “баланы башынан” деген тарбия бала

төрөлө элек маалдан башталат деген кеп [1].

Экинчи, тарбия төрөлгөн күндөн башталат. Ал - эне сүтү менен өтүүчү тарбия булагы. Демек, булактын козу таза болушу кажет. Ал андан нары булак чыккан жербайы, башкача айтканда, эненин булак сызылып чыккан тулку бою, ички түйүндөрү сак саламат болушун талап кылат. Болбосо ден соолугу тубаса начар же кем акыл төрөлгөн бала - ата-энеге өмүр бою түгөнбөгөн түйшүк.

Маселен С.Б. Сыргабаевдин илимий макаласында: “Заманбап Кыргызстандын совет мезгилиндеги жаштардын жана азыркы мезгилдеги жаштардын диний көз караштарындагы окшоштуктарынын калыптанышы менен диний ишенимдеринин табияты каралган” - деген илимий көз караштарында көп нерселери туура берилген [2].

Үчүнчү, кыргызда “бешиктеги баланын бек болорун ким билет” кеп бар. Биерде тарбия балага асан чакырып ат койгондон, бешик ырынан жана тарбиянын чүйгүн жери камтылган санжыралуу ырым-жырымдан, салт-санаадан, ымыркайдын көзү ачылганда көргөн дүйнөсүнөн башталат деген ой жатканын тую кыйын эмес. Андан тышкары баланын болочогу туулган күнү, айы, жылы жылдыздар белгиси менен тогошкон учурдан башталарын да байыртан келаткан далилдер менен ырасташууда.

Эненин мээрим толгон бешик ырында, муңканган мукам үнүндө билинбеген не деген керемет тарбия жатат. Тарбиялаш үчүн, сөзсүз көзгө чукуп көрсөтүп туруш керек эмес. Баланын биринчи уккан үнү эненин көкүрөгүнөн түз эле жипсиз көпүрө аркылуу актай сезимине кыт куйгандай уюйт. Бала андагы сөздүн маанисин түшүнбөсө да, ошо сөздөр камтыган маани өзүнчө маалымат болуп баланын көкүрөгүнө топтоло берет.

Айта кетсек белгилүү окумуштуу Кусейин Исаевдин айткандарына кайрылсак: “Бүгүнкү жарандык коом, социалдык жиктешүү дагы социология илимдери үчүн өтө орчундуу изилдөө объектилеринен болуп саналат. Мурун биз жумушчу тап (колхозчулар) жана интеллигенция деген эки коомдук катмарды бөлүп окуганбыз. Ал эми бүгүнкү социалдык түзүлүшүбүз эмнеден турат? Кыргыз коому ар кандай көрсөткүчтөргө,

бааларга, изилдөөлөргө муктаж. Байлар жана жакырлар коомдун негизи болуп калды. Кедейлер, алардын түрлөргө бөлүнүшү азыркы учурда чоң маселеге айланды. Айылдык, шаардык, түштүк, тоолуктар жана алардын келечеги эмне болот деген маселелер каралууга тийиш. Орто тап бизде барбы? Алар кимдер? Бүгүн Батыш социологиясында прекариат деген термин пайда болду (лат. прекар - туруксуз, ээликтен, менчиктен ажыратылган, кепилдикке учурабаган ж.б). Бүгүнкү күндө прекариат Европанын жана Орусиянын коомунун 30-40% түзөт. Бизде прекариат канча пайызды түзөт? Бул дагы изилдөөнү талап кылат” - дегендерине кошулсак болот [3].

Төртүнчү, “баланы чөйрө тарбиялайт” деген бекеринен эмес. Бала там-туң басып, кылыгы чыга башаганда, ата-энеден тышкары ага-эжелеринин, тууган-туушкандарынын сүймөнчүгү. Баарынан “баладан бөлүп кутуласың, неберенден өлүп кутуласың” деген чоң ата, чоң эненин мээримге толгон чеги жок сүйүүсү, алардын баарынын балага болгон мамилеси, мал-келге, тирилик буюмдарына сарамжалы, керек болсо эшик алдындагы бак дарак, гүлзарлар, алыстан ажайып көрүнгөн табият кооздугу – ошонун баары тарбия булактары катары баланын көкүрөгүндө билинбеген мекенчил сезимди байыр алдыра берет. Ошентип акырындап отуруп ошол мурас алардын да турмуштук жол жобосу, жолдомосу болуп калат.

Бешинчи, эгер бала үй-бүлөдө жеке мамиленин тегерегинен чыкпаса, жакшы-жаман жүрүм-турумду, кыял-жорукту ошо жакындарынан жуктурса, бала бакчада ал жамааттык турмуштун алгачкы сабагынан өтөт да, жакшы-жаманы аралашкан чөйрөдө жакшы гана жактарын байыр алдырууга аракеттенген тарбиячылар озуйпасын канчалык деңгээлде орундап жатканына жараша болуп калат. Албетте, бардык эле тарбиячынын көздөгөнү жакшылык. Адатта, бала бакчада начар үй-бүлөдөн келген жана тарбия көргөн балдар аралаш өсөт. Демек, али жакшы-жаманды ылгоого шаасы жет элек тарбиялуу балдарга жүрүм-туруму начар терсаяктардын жоругу кызык көрүнүп, аны тезеле өздөштүрүп алышы ажеп эмес. Ушундайда таалимчил тарбиячы балдарды ошо “жугуштуу жоруктардан” оолак алып кетүүгө жарамдуу болушу керек. Ан үчүн аларды

алаксытуучу таанып билүүчү оюндардан тышкары таалимдүү өнөр аркылуу, маселен, жаш кезинен акырындап байыр алдыра бере турган “Манас” баштаган дастандардан, жомоктордон алардын жаш өзгөчөлүгүнө ылайыкташтырылган сүрөттүү баяндарды, оюн-зоокторду, ырбийлерди ыктуу колдоно билиши кажет. Ошондо алардын жаш жан дүйнөсүнө кылымдардан бери “курама жыйнап журт кылган” Манас бабасынын эрдигинен улам ойгонгон мекенчил сезим уялайт, “Кожожаш” дастанынан улам жаратылышка, андагы жан-жаныбардарга болгон мээрим ойгонот. Чыңгыз Айтматовдун “Ак кемесинен” улам дүйнөнү Нургазынын көзү менен кароого үйрөнөт. Эгер тарбиячы окумал, уюштургуч жана таалимчил инсан болсо, анда кыргыз адабиятында, оозеки чыгармачылыгында, ырларында, күүлөрүндө балдардын апакай сезимине байыр алдыра турган, ошонун негизинде мекенчил кылып тарбиялай турган материалдар өтө көп.

Алтынчы, балдардын инсан катары калыптанышы, албетте, мектептен башталат. Бирок инсандык негизги сапаттар жогорку класстарда ан сезими, жан дүйнөсү менен кошо калыптанат деп, эң керектүү учурду уттуруп ийбей, мектеп босогосун аттагандан, баштооч класстар маалында эле тарбиялоонун жаш курактарына ылайыкташтырылган мерчемдери менен ырааттуу иш алпаруу зарыл. Балдар мында таанып билүүнүн дагы бир баскычына көтөрүлгөнүнө байланыштуу мектеп программасы адистер тарабынан ошого ылайык түзүлгөнүн эске алып, тарбиялык иш ыкмасын балдарда мекенчил түшүнүктүн алгачкы алиппесин өздөштүргүдөй уюштуруу зарыл. Мындай талаптар, албетте, билим берүү жана илим министрлиги, билим берүү академиясы тарабынан жетишерлик колго алынган. Базар мамилесине өткөн заманда балдарга мурда мүнөздүү болбогон бир социалдык көйгөйдүн келип чыкканын айтпай кетпесек болбойт. Бул – көчө балдарынын көбөйүшү. Капиталисттик мамилеге даярдыгы жок келген кыргыз элинин турмушу бир паста ажырым көрүнүшкө кептелди: иштин көзүн билгендер, жемкорлор заматта байып, социалисттик мерчемдүү турмуш ыңгайына көн-

гөн, айлык акынын гана көзүн карап жашап келген карапайым эл тукулжураган турмушка туштукту да калды. Дал ушундай кыйчалыш турмуштан жанбагуунун амалы менен бала чакасын таштап, мекенинен тентип кеткендер көбөйүп, кароосуз калган же туугандарына табыштап кеткен балдар өз жандарын багыш үчүн базарга же соода тармактарына илешип, көчө балдарына айланып кетишти. Макул, бул кээде турмуштук өтө муктаждыктан улам болуп жаткан көрүнүш дейли. Бирок алардын арасында таптакыр көчө таптап, ар кандай бузук иштерге, асыресе, одоно тартип бузууга, кылмыш жасоого, уурулукка, кескиликке алпарууда. Базар мамилеси ошо көчө балдарынын өзүнчө психологиясын калыптандырды: бирлери жалаң тирилик менен оокат тапса, бирлери аркандай жол менен болсо да жанын багуунун далбасасында, маселен, уурулук, алып сатарлык, кескилик ж.б. ыплас жолдор менен өлбөстүн күнүн көрүп келет. Коркунучтуусу – ал убактылуу көрүнүш эмес, түрмөгө түшүп, жазасын тартып келсе да, ошол өнөкөт адатынан айный албайт. Анан андан кандай мекенчил адам чыгат. Демек, жан дүйнөсү жарды адамдар болгон соң, турмуштук негизги жол жобосу, багыты мекен, эл-жери эмес, кандай жол менен болсо да жалаң тамак табуу болуп калат. Андай адамдар үчүн кыргызды кыргыз кылып турган тилин, желегин, гербин, урматтоо сыяктуу мекенчил сезим өөн учурайт. Алардын ушундай ыплас мүдөөгө сугарылып калган аң сезимин оңдоп түзөө кыйынга турат. Ошондуктан мектеп курагында оң жолго салып коёр кезди текке кетирбей, тарбиянын чүйгүндөрүн берип калууга аракет кылуу - бүгүнкү күндүн негизги талабы. Демек, бул анын тарбиясында жетик иштелбеген чала жерлери болгонун ырастайт. Тарбияда мында чийки жерлер болбоого тийиш. Болбосо ал “чөмүчтөп чогулткан кадырды чакалап чачкан” менен барабар. Бул кемтемени азыр Жогорку Кеңеште көтөрүлүп жаткан мектептерге аскердик-патриоттук саатты киргизүү демилгеси толуктайбы деген ниет бар. Анткени ал сабак окуучуларды жалаң саламаттыгы мыкты кылып тарбиялап чыгарбастан, мекенди коргоонун ыйыктыгын жан дүйнөсүнө байыр алдырган мекенчил кы-

лып тарбиялайт. Мекенди коргоо курагына жетилгенде, ал ошол сабактар аркылуу кандайдыр бир даярдыктардан өтүп келет [4].

Жаштарды мекенчил кылып тарбиялоонун дагы бир булагы бул – тил. Байдылда акын таамай айткандай: “эне тилин билбеген элин сүйүп жарытпайт”. Ушул сыйымдуу бир сап ичинде бүтүндөй мекенчил сезимдин чен белгиси жатат. Бул сап ыр тил аркылуу мекенчил жаштарды тарбиялоонун энтамгасы болууга жарамдуу. Анткени башка тилдерди кошуп аралаштырып сүйлөө менен маданияттуулуктун үлгүсүн көрсөтүп жатам деген жаштар чоң жаңылышат. Мейли, башка тилди билсин, бирок аны эне тилге аралаштырып сүйлөө менен, анын кадырын кетирип, тебелеп-тепсеп жатканы менен иши жок. Совет доорунда унуткарылган кыргыздын төл сөздөрүн архаизмге айландырбай, тескеричинче, издеп таап, жаңы заманбап маанисин жандуу баарларшууга аралаштыруу менен, тилди өз казынабыздын эсебинен байытууда мекенчилдиктин белгиси жатат.

Ырас, жаңы технологиянын интернетти колдонууга кирип жатышы жакшы көрүнүш. Бирок европа ченемдерине негизделген андай жаңылык кыргыздын улуттук баалуулуктарын сүрүп чыгарууга тийиш эмес. Канткен менен улуттук маданият, өнөрү, тили, улуттук дөөлөттөрү - кыргыз элинин улуттук жүзү. Аны башка элден айырмалап турган да ошолор. Аны элдин энчисине биротоло жана айныксыз айландыруу – мекенчилдиктин негизги туткасы.

Түпкү элдин тили мамлекеттик тил катары чынында мыйзам турүндө корголууга муктаж эмес эле. Бирок совет доорунда аз улуттардын тили жок болуп кетүү коркунучуна кабылгандан улам эгемендик аларыбыз менен аны мыйзам менен коргоо зарылдыгы келип чыкты. Ал мыйзамды жүзөгө ашыруу үчүн министрликтин эмес, президенттин алдында атайын тил комиссиясы түзүлгөнү бекеринен эмес. Анткени анын тазалыгын жана толук кандуу колдонуу зарылдыгын башка элден эмес, кенедей мекенчилдик сезими жок эне тилине кыянаттык кылып жаткан чала кыргыздардан коргоо зарылдыгы турган. Демек, тил жөнүндөгү мыйзамды кынтыксыз аткарууга милдеттүү жетекчилерде мекенчилдик сезим болбогондон кийин тилдин келечегине кайдыгер

караган жаштардан анын аткарылышын талап кылып, мекенчилдикке үндөөдөн жарытылуу майнап чыгары күмөн. Ошондуктан ушундай кыйчалыш кырдаалда жаштарды мекенчилдик сезимге тарбиялоодо негизги күч бере турган бизге, мугалимдерге зор жоопкерчилик жүктөлгөн. Ошону натыйжалуу аткаруу үчүн төмөнкүдөй иш чаралардын **Улуттук программасынын** долбоорун сунуштагыбыз келет:

Жаш муундарды мекенчил сезимдерге тарбиялоодогу улуттук программанын негизги максаттары, милдеттери жана аткарыла турган мезгилдери жөнүндө:

Программанын негизги максаты жаш муундарды тарбиялоодо Ата мекенди сүйүүгө болгон аң-сезимин өстүрүү жана өз мекенин чын дилинен сактоого, Кыргыз Республикасынын Конституциясындагы милдеттерин так аткарууга даяр болууга үйрөтүү;

Ушул программанын максатына жетүү учун төмөндөгү маселелерди чечүү зарыл:

- жаш муундарды мекенчил сезимдерде тарбиялоону бир тутумга киргизүү;

- кыргыздын улуттук салт-санааларын, үрп-адаттарын сактап калуучу укумдан-тукумга өтүүчү тарыхый белгилеринин сакталышы;

- кыргыз элиндеги мекенчил сезимдердин пайда болушу, өсүшү жана калыптандырууда элдин ролу жана тарыхый баалуулуктары жөнүндө;

- адамдардын өз алдынча калыптануусу жана коомдун ролу;

- жаштарды тарбиялоо баскычтары;

- жаш муундарда мекенчил сезимдерди өнүктүрүүдө республикалык алкакта ар тараптуу маданий иш чаралардын аткарылышы;

- мекенчил сезимдерди тарбиялоону бала бакчадан, мектептен жогорку окуу жайларда өткөрүү боюнча мерчемдери;

- мектептерде, коллеждерде, лицейлерде, райондор, областтар, шаарлар аралык жана жогорку окуу жайларда ар тараптуу аскердик-спорттук бирдей иш чаралардын сынактык негизде түзүлүшү, анын маңызы жана мазмуну, жоопкерчиликтери жөнүндө; (жылына 2 жолу өткөрүлүүчү иш-чаралар (мезгил-мезгили менен:

жазгы, күзгү);

- тарбиялоонун – бул түрүн массалык маалыматтар каражаттарында насыяттап, улуттук программанын уюштурулушун жайылтууну, мекенчил сезимдерди тарбиялоону сыналгы, үналгыдан атайын аскердик-спорттук берүүлөр аркылуу көрсөтүүнү камсыз кылууга тийиш.

Улуттук программа 2019-2020-жылдарга кабыл алынат.

Улуттук программанын өткөрүлө турган иш чаралары:

1. Жаштарды мекенчил сезимге тарбиялоодо укуктук-ченемдик жол жоболор корун түзүү.

2. Жаштарды мекенчил сезимге тарбиялоодо илимий-теориялык жана усулдук негиздемелерди иштеп чыгуу.

3. Жаштарды мекенчил сезимге тарбиялоо маалында иш чаралардын өркүндөп турушу тууралуу түйүндүү ченемдерди иштеп чыгуу;

- аскердик-мекенчилдик тарбия;

- адеп-ахлак тарбиясы;

- жарандык тарбия;

- мекенчилдик сезимди насыяттоо.

4. Программаны аткаруучулар: билим берүү жана илим, саламаттыкты сактоо, жаштар жана миграция, коргоо, ички иштер министрликтери, социалдык тармактар, дене тарбия жана спорт комитети, массалык маалымат каражаттары, мектептер, жогорку окуу жайлар өкмөттүн токтому менен милдеттендирилет.

Ушул иш чаралардын аткарылышын Жогорку Кенеш мыйзамдаштырып, каржылоо жагы Кыргыз өкмөтүнө тапшырылсын.

Адабияттар:

1. Мугалимди шыктандырган идеялар. / Газета «Кутбилим». - 10 июля, 2015 г.
2. Сарыбаев С.Б. Социологические аспекты религиозной веры и религиозной идентичности постсоветской молодежи. / Республиканский научно-теоретический журнал «Известия вузов Кыргызстана», №2. - Бишкек, 2016. - С. 113-118.
3. Кусеин Исаев Социология дүйнөдө гуманитардык илимдердин ичинде биринчи орунга чыкты. / Газета «Кутбилим». - 27-ноябрь, 2015-жыл.
4. Сапаттуу билим берүү жолу – Инновация. / Газета «Кутбилим». - 18 ноября, 2016 г.

Рецензент: к.пед.н., доцент Адълбек кызы Г.